

ESCOLTAR EL QUE DIUEN ELS POBRES A L'ESGLÉSIA

José M. Castillo

- 1. Introducció
 - 2. Síntomes que fan pensar
 - 3. Delimitació del problema
 - 4. Els pobres i l'Església
 - 5. Conclusió
- Notes
- Per a la reflexió i el diàleg en grup

1. INTRODUCCIÓ

A l'Església se li plantegen moltes qüestions en aquest moment. I sobre l'Església, la gent se'n fa moltes preguntes.

Però, ara mateix, hi ha alguna cosa que pesa més que totes les altres. El més greu, el més urgent. De què es tracta? Estem acabant el segle més violent de tota la història de la humanitat. Fins a tal extrem, que resulta senzillament impossible calcular, d'una manera més o menys aproximada, els milions de morts que han estat víctimes de les dues guerres mundials i dels centenars d'altres guerres que han arrasat i continuen arrasant pobles sencers. Però la violència més atterradora d'aquest segle no ha estat, ni és, la violència de les guerres.

La violència més gran, la que més morts ha costat, la que continua destruint més vides humanes, és la violència que resulta de l'economia, concretament l'economia del mercat neoliberal, tal com està organitzat i tal com funciona de fet.

No és una exageració. Ni una afirmació gratuïta.

1. No és una qüestió més

Se sap que, actualment, es produeix un 10% més dels aliments que necessitem per viure tota la humanitat i, això no obstant, moren de fam 35.000 nens cada dia(1). I d'adults que perden la vida com a conseqüència de la desnutrició en són, com a mínim, una quantitat semblant. O sigui, l'economia està "organitzada" de tal manera que produeix, cada vint-i-quatre hores, 70.000 morts, pel cap baix. Que jo sàpiga, no hi ha hagut cap guerra que s'acosti, ni de lluny, a aquesta crueltat. I el que és pitjor, és que aquestes xifres van en augment. Perquè cada any que passa hi ha més pobres, que cada vegada són més pobres.

En efecte, segons *l'Informe sobre desenvolupament humà 1996*, de Nacions Unides, el fenomen més important que s'està produint en l'economia mundial és la *creixent concentració de la riquesa en menys països i, dins d'aquests països, progressivament en menys persones*. De manera que la distància entre rics i pobres cada any és més gran. Les dades són ben conegudes. El 20% de la població mundial consumeix el 85% de la riquesa que produeix el planeta. Això vol dir que el 80% dels habitants de la terra s'ha d'acontentar amb el 15% dels béns que es produeixen a tot el món. I repeteixo, són dades de l'ONU, tal com estaven les coses el 1996. Avui segurament estan pitjor.

Pot tenir futur un món així? ¿Pot tenir bona consciència una Església que es remet a Jesús i que viu tranquil·la en una "organització" mundial que produeix tanta mort i tant de sofriment? Si l'Església diu que ella representa Jesús i el seu Evangeli en el món, ¿què hi té a dir davant d'aquesta situació? Què hi diu, de fet? I sobretot, què fa? Són preguntes que se li acudeixen a qualsevol. Però preguntes que van, no solament des de l'Església als pobres, sinó, sobretot, *des dels pobres a l'Església*.

Per exemple, quins problemes plantegen els pobres a l'Església? ¿Com s'hauria d'organitzar i com hauria de funcionar l'Església, si és que realment està disposada a respondre, amb honestedat i coherència, a tot allò que està passant en el món, ara mateix?

Parlar dels pobres i l'Església no és, doncs, "una qüestió més". És, sens dubte, la qüestió més urgent i més profunda que es planteja a l'Església i, per tant, als cristians.

2. Dues precisions importants

Abans d'entrar a fons en el problema, cal dir dues coses, que han de quedar molt clares, per honestedat i per justícia.

1. A l'Església hi ha hagut i hi continua havent moltes, moltíssimes persones, grups,

institucions, organismes de tota mena i procedència, que no solament s'han preocupat dels pobres, sinó, sobretot, que han donat la vida sencera per defensar els últims de la història, jugant-se els seus béns més estimats, la seva instal·lació, el seu prestigi, la seva seguretat, tot el que un ésser humà es pot jugar en aquest món (2).

En l'actualitat, concretament, són heroics tants sacerdots, religiosos i religioses, voluntaris seglars, ONGs, gent de diverses creences i colors, que se senten impulsats per la força creixent de la solidaritat que impregna progressivament el teixit social en amplis sectors de les nostres cultures, pobles i esglésies.

2. L'autoritat eclesiàstica, des de fa més d'un segle, ha elaborat una "doctrina social" que, sobretot en els últims trenta anys, ha assolit formulacions encertades i fortes en defensa dels pobres: els seus drets, les seves llibertats, la seva dignitat, ha reclamat reformes profundes en l'economia mundial i ha denunciat les constants extorsions que es cometien contra els éssers més indefensos d'aquest món (3). A més –i sobretot–, hi ha la constant predicació de l'Evangeli, que l'Església fa en el món sencer, des de les seves publicacions més estrictament científiques fins a les homilies i catequesis que cada setmana escolten milers i milers de persones a gairebé tots els racons de la terra.

Aquests dos fets són així. I, tanmateix, hi ha raons molt fortes que obliguen a preguntar-se: ¿té l'Església resolt el problema del que *significa* i *exigeix* la seva relació amb els pobres?

Per què aquesta pregunta? Perquè hi ha símptomes bastant clars que fan sospitar. Fins i tot que obliguen a sospitar. A sospitar, què? Que en això de la relació de l'Església amb els pobres hi ha alguna cosa molt seriosa, molt profunda, sense resoldre.

Comencem analitzant aquests símptomes.

2. SÍMPTOMES QUE FAN PENSAR

Aquests símptomes es noten quan es plantegen preguntes, a primera vista, molt simples. Preguntes que a alguns els poden semblar ingènues. I que a d'altres, sens dubte, els resultaran estranyes, segurament desconcertants o, fins i tot, francament molestes. Aquestes preguntes, concretament, són quatre.

- *¿Quines relacions concretes manté, de fet, la institució eclesiàstica amb els poders que són, a la pràctica, els responsables més determinants de l'organització econòmica actual?*
- *Quin lloc ocupen els pobres en l'Església?*
- *Quina influència tenen els pobres en l'Església?*
- Però hi ha més coses. Segurament, el que més ens hauria de fer pensar, de la manera que estan les coses, és que, pel que es veu, *per a no poca gent del "món eclesiàstic" els pobres són vistos com un perill per a l'Església.*

1. Institució eclesiàstica i organització econòmica

Les autoritats eclesiàstiques diuen en les seves predicacions i els seus escrits que l'Església, d'acord amb l'ensenyament de l'Evangeli, vol i exigeix justícia per als pobres, igualtat de drets per a tots els ciutadans, llibertat per als qui els manca llibertat. És innegable que això es *diu*. Però, què és el que es *fa*? Tothom sap que la institució eclesiàstica procura, per tots els mitjans al seu abast, mantenir bones relacions amb els poders polítics a gairebé tots els països. No solament als països on es respecten els drets humans, sinó també on aquests drets es veuen conculcats.

A la televisió hem vist altíssims dignataris eclesiàstics donant la comunió públicament a dictadors que tenen les mans tacades amb molta sang innocent. Més concretament: no és un secret per a ningú que la diplomàcia vaticana s'entén, al millor que pot, amb els governs més influents en la política i en l'economia mundial. I això, és clar, ha de comportar callar certes coses, dissimular-ne d'altres, cedir en això i en allò. El fet és que hi ha països que neden en l'abundància i d'altres que moren en la misèria. Però resulta que les autoritats eclesiàstiques es porten bé amb tots. I a tot arreu s'aplaudeix el Papa i se'l rep amb els honors més alts.

Per posar un únic exemple i ben dolorós. El Vaticà va ser l'únic Estat del món que va reconèixer el govern militar que enderrocà, mitjançant un cop d'estat, el president d'Haití, J. P. Aristide, elegit democràticament. Aquest reconeixement no tan sols va ser una "relliscada" diplomàtica, sinó una acció contrària a l'Evangeli. I aquest judici és independent del judici que pugui merèixer Aristide (i que avui en dia no podria ser positiu). La prova d'això és que els altres Estats del món encara eren més recelosos i més enemics d'Aristide que el Vaticà. Però s'abstingueren de reconèixer els colpistes per un respecte elemental, formal als principis de la democràcia i la no-violència.

Realment, si es pensa fredament, ¿no és per sospitar (sospitar, si més no) que en tot això passa alguna cosa estranya? ¿Com és possible que qui crida en defensa dels pobres sigui aclamat per aquells que són els responsables més directes que en aquest món hi hagi tants pobres? ¿Què passa a l'Església perquè tot això, no solament sigui així, sinó que a més la major part de la gent ho vegi com la cosa més natural del món?

2. Quin lloc ocupen els pobres a l'Església?

En *teoria*, la resposta és clara. Els pobres són, per a l'Església, allò que foren per a Jesús: els preferits, els més importants, els primers. Però això és en teoria. Perquè a la *pràctica*, tots sabem que sovint les coses funcionen d'una altra manera.

En això cal procurar ser molt concrets, si és que de veritat volem parlar, no de teories, sinó del que realment passa a la vida. Per exemple, ¿quin lloc ocupen els pobres, tantes vegades, en les cerimònies eclesiàstiques? Segurament estan demanant almoïna a la porta del temple. Per descomptat que no solen estar en els primers llocs. I encara menys en el presbiteri. Què hi farien allà? Destorbar. ¿Quin lloc ocupen en les reunions o en les trobades eclesials?, ¿quin lloc se'ls concedeix en els projectes pastorals, en els sínodes diocesans o, en els alts dicasteris de la cúria romana?

Sens dubte, molts dels qui llegeixin això pensaran que aquestes preguntes només són ximpleries o radicalismes sense cap ni peus. No pensaven així els cristians dels primers temps de l'Església.

Això del *lloc* que cadascú ocupa o pretén ocupar, era un assumpte molt seriós i que va fer parlar molt entre aquells cristians. La carta de Jaume denuncia severament els qui asseuen els pobres en pitjor lloc que els rics (Jm 2,1-4). I en els evangelis, Jesús rebutja, amb paraules duríssimes, els qui pretenen situar-se els primers (Mc 10,37; Mt 20,21-23; Mc 9,35; 12,38-39; Lc 20,46), perquè consistia en això una de les pretensions preferides dels fariseus (Lc 11,43). Tot el contrari: a la comunitat cristiana, la tendència dominant ha de ser anar de dret a l'últim lloc (Lc 14,7-11) o estar en el banquet, no assegut còmodament, sinó servint els altres (Lc 22,27).

Diguem, doncs, com a mínim, que si això avui és inviable, cal procurar anar-ho fent viable: perquè això del *lloc* que correspon a cadascú no és cap ximpleria. A totes les societats, institucions, grups, el lloc que s'ocupa expressa el rang de la persona, l'estima que mereix, el poder que té. I això és el que va portar tants maldecaps a Jesús i els seus deixebles. Perquè Jesús va voler, tant sí com no, canviar l'ordre que nosaltres hem posat, segons les nostres conveniències. Per a Jesús "els últims seran els primers i els primers, els últims" (Mt 20,16).

Però és evident que aquesta subversió radical no ens cap al cap. Això de Jesús, va durar un temps a l'Església. Al començament del segle tercer, la *Didaskalía* (un directori litúrgic i canònic de primera importància) mana que, quan la comunitat eclesial està reunida i no queda ni un seient lliure, si entra un pobre, que el bisbe s'aixequi del seu seient, que s'hi col·loqui el captaire i que el bisbe s'assegui a terra(4). Naturalment, un radicalisme així, no pot durar gaire temps a l'Església, sobretot tal com l'Església es va organitzar a partir del segle quart. Els pobres van tornar al seu lloc, l'últim. I els notables van recuperar el seu lloc preferent. ¿Això no fa sospitar (com a mínim, sospitar) que aquí tenim un símptoma dels que toquen fons?

3. Quina influència tenen els pobres a l'Església?

Aquí parlem d'una cosa bastant òbvia: el que s'acostuma a anomenar una persona "influente". Per exemple, quan s'ha de demanar un favor a un bisbe, a un nunci o al Vaticà, ¿busquem un pobre, perquè sabem que això no falla? Quina ximpleria! Això és el pitjor. Aquí hi ha el símptoma preocupant. Que això ens sembli una ximpleria, ¿no és per sospitar que a l'Església hi ha coses que estan més lluny de l'Evangeli del que segurament ens imaginem, es diu i es repeteix que els pobres són els nostres millors intercessors i que tenen una gran influència *en el cel*? ¿Per què no a la terra, si l'Església ha d'"anticipar" el cel?

Això necessita alguna explicació

L'assumpte és més de fons del que sembla. En aquesta vida, una persona té influència de veritat, si realment la seva intervenció resulta (més o menys) decisiva, si condiona o determina (de la manera que sigui) les decisions que es prenen, ja sigui en una assemblea, en una institució, en un grup, etc.

Suposat això, a qualsevol se li acudeixen algunes preguntes. Primer de tot, la més elemental, la

més genèrica: ¿quina influència tenen els pobres en les decisions importants que es prenen a l'Església?, se'ls consulta en aquest sentit?, es té en compte el seu punt de vista?, es pensa tan sols que aquest punt de vista pot ser important?, ¿es crida els pobres perquè opinin quan es porta entre mans un assumpte d'una certa envergadura? Anant a coses més concretes: ¿poden, de fet, opinar els pobres, quan es tracta de nomenar un rector, de designar un bisbe o, més simplement, de muntar o desmuntar aquesta o aquella institució que a ells els afecta per bé o per mal?

Si els rectors es queixen que no acostumen a tenir responsabilitat en el govern de les diòcesis: si els laics, en general, no tenen cap poder decisorí en els assumptes eclesiàstics, ¿quina influència real de decisió tindran, en aquesta Església nostra, els pobres, que no saben res d'aquestes coses, ni els acostumen a interessar aquestes coses, perquè la pura veritat és que són coses que els resulten estranyes, llunyanes i segurament sense sentit?

Quina influència tenen els pobres en la teologia

Però, per sobre de tot el que hem dit anteriorment, hi ha una cosa que és, sens dubte, el més simptomàtic. Quina influència tenen els pobres, no ja en les decisions de l'Església, sinó, sobretot, en el pensament que s'ensenya i que fins i tot s'imposa als creients? Dit d'una manera més clara, quina influència tenen els pobres en la teologia? És a dir, ¿influeixen els pobres en la manera d'entendre Déu, d'interpretar l'Evangeli, d'explicar en què consisteix la salvació cristiana, etc.?

Aquí, una altra vegada, hi haurà qui pensi a què vénen aquest tipus de preguntes. Què en saben els pobres de teologia?, què hi pintarien els pobres en un congrés de teòlegs? I, tanmateix, amb l'Evangeli a la mà, no hi ha més remei que prendre'ns seriosament aquestes qüestions, per més impertinents que resultin. En efecte, Jesús va dir un dia, d'una manera categòrica i desconcertant, que el Pare, Senyor del cel i de la terra, "amaga" (*ékrypsas*) el més profund que hi ha en ell(5) a certes persones, mentre que "ho dona a conèixer" (*apekálypsas*) a d'altres (Mt 11,25).

Ara bé, el més sorprenent és que, segons Jesús, els qui no s'assabenten de l'assumpte de Déu són els "savis i entesos", mentre que els qui ho comprenen són, literalment parlant, "els qui no tenen res a dir", ja que això, ni més ni menys, significa el terme que utilitza l'Evangeli: *nepioi*(6). S'hauria de ser cec per no adonar-se que, en realitat, el que Jesús fa, en dir el que acabo d'indicar, és posar radicalment en qüestió la nostra teologia. Perquè la veritat és que la teologia que es fa a l'Església és la que elaborem els qui ens considerem savis i entesos, mentre que en aquesta manera de pensar i de parlar, continuen sense tenir-hi res a dir els *nepioi*, o sigui els qui, segons Jesús, saben de què va.

En el fons, es tracta de comprendre que el Déu que es revela en Jesús, és un Déu que no s'abasta ni per l'esforç humà, ni per l'estudi, ni per l'especulació dels homes més genials.

Això s'ha dit així, com a mínim, des del temps de sant Agustí. El que passa és que això es va reduir a "pura teologia", és a dir, a pura teoria. I la seva expressió concreta va consistir en el tractat de la gràcia, una realitat "sobre-natural", que està per sobre del fet històric, sociològic, econòmic, cultural, tot el d'aquest món. I així va resultar el "saber teològic, que sempre va comptar amb la gràcia (això per suposat)(7), però que, a l'hora de la veritat, era i continua essent el saber dels "savis i entesos".

Això no obstant, Jesús no va plantejar així aquest problema. A l'Evangeli, el que és "teològic" i "sociològic" es fon i es confon fins a desconcertar-nos als qui "sabem i entenem". Per això sant Pau (que devia saber d'aquestes coses més que nosaltres) s'atreveix a formular tot aquest assumpte d'una manera descarada i provocativa. L'afirmació de Pau resulta sorprenent: "quan Déu va mostrar el seu saber, el món no va reconèixer Déu a través del saber" (1Co 1,21).

Què vol dir això? Es refereix al "fracàs" en què acaba tot el de Déu quan s'intenta assolir a través de "les paraules persuasives de la saviesa humana" (1Co 2,4). Perquè, com ja s'ha dit molt bé, encara que els homes tenien la possibilitat de conèixer Déu "pel seu etern poder i la seva divinitat" (Rm 1,20), aquest tipus de coneixement va desembocar en un fracàs: el seu coneixement es va reduir a una ciència morta, que fins i tot va degenerar en una idolatria vergonyosa (Rm 1,21-23)(8). "Per això Déu ha volgut salvar els creients per aquest absurd que prediquem" (1Co 1,21). Així Déu va arraconar tot això del "poder" i va agafar el camí de la "debilitat" (1Co 1,25). Aquesta és la "teologia" que explica Pau.

Però el que és determinant ara és adonar-se que aquesta "teologia" es va fer vida, es va fer història, en un "fet sociològic" desconcertant. El mateix Pau ho explica sense embuts: "on són els savis d'aquest món? On són els mestres de la Llei? On són els qui saben discutir?" (1Co 1,20). Pau també desautoritza els savis i entesos.

Aleshores, qui són els qui entenen les coses de Déu? Sembla que no són ni els "intel·lectuals", ni els "poderosos", ni la gent de "bona família" (1Co 1,26). I perquè no en quedi cap dubte, a continuació sant Pau dóna una llista: "Déu, per confondre els savis, ha escollit els qui el món té per ignorants; per confondre els forts, ha escollit els qui són febles als ulls del món. Déu ha escollit gent que no compta, els qui el món menysprea, ha escollit els qui no són res per anular els qui són alguna cosa" (1Co 1,27-28). Ja no es pot arribar més avall.

Doncs bé, segons Jesús i segons sant Pau, és *des de baix* des d'on únicament es pot conèixer, comprendre i assimilar Déu i tot el que s'hi refereix. És evident que els pobres tenen la paraula decisiva o són el factor decisiu en allò que ha de ser el nucli central del *pensament* de l'Església. Si és que l'Església està realment decidida a ser fidel a Jesús.

Cosa que, dit d'una altra manera, equival a afirmar que, en el magisteri de l'Església, els pobres han de dir alguna cosa que, ens agradi o no, és i serà sempre decisiva. Per tant, el problema fonamental per a l'Església, no és solament *evangelitzar* els pobres, sinó *deixar-se evangelitzar* per ells.

Aquest tercer símptoma és, potser, més preocupant que els anteriors. Perquè si és cert tot el que acabem de recordar (des de l'evangeli de Mateu fins a la primera Carta als Corintis) és cert, la pregunta inevitable és: saber sobre Déu, la teologia, ¿és una cosa resolta a l'Església? Des del moment en què els pobres no han tingut, ni tenen, res a dir sobre aquest assumpte ¿no ens hem privat de la font més determinant del coneixement i de la comprensió de l'Evangeli?

4. Els pobres vistos com un perill per a l'Església?

Però hi ha més coses. Segurament, el que ens hauria de fer pensar més, tal com estan les coses, és que, pel que es veu, *per a força gent del "món eclesiàstic", els pobres són vistos com un perill per a l'Església...*

Quan diem això, no es tracta ni d'una exageració provocativa, ni de treure les coses de polleguera. Els fets són a la vista de tothom.

1. Durant segles, els pobres han estat *objecte* d'ajuda i almoïna a l'Església. Però mai no havien estat *subjecte* de decisions i de pensament entre els eclesiàstics i per als eclesiàstics. Ara bé, en els últims trenta anys, s'ha produït el canvi. Joan XXIII va començar a parlar de l'"Església dels pobres". Allò ja no va agradar gaire a alguns (9) i sabem que hi va haver professors d'eclesiologia que es reien (literalment) d'aquesta expressió.

Després van venir: la "teologia de l'esperança" (Moltmann), la "teologia política" (Metz) i les "cristologies ascendents", que van afirmar decididament que la salvació cristiana es fa present en la història, en la societat. I van dir, ni més ni menys, que la cristologia és indissociable de la soteriologia o, en altres paraules, que la cristologia es constitueix soteriològicament (W. Kasper), que vol dir, entre altres coses, que Jesús "va ser constituït Fill de Déu... per la seva

resurrecció de la mort" (Rm 1,4). Però sabem que la mort i la resurrecció pressuposen la vida que va portar i no es poden dissociar d'aquesta vida (cf. Rm 1,3): *la vida d'un pobre, que va néixer i va viure entre els pobres*.

I això és el que ja va resultar desagradable, i segurament fins i tot molest, per a algunes persones. Perquè un Jesús que ve del cel és admirable i sublim i tot el que es vulgui. Però un Jesús que ve dels pobres, ni admira ni sublima sinó que probablement inquieta i, en qualsevol cas, planteja molts interrogants.

2. Aquí va començar el *perill*, per a certs esperits i per alguna "gent d'Església". Però la cosa es va acabar de complicar quan, allà als primers anys setanta, va aparèixer una teologia que va posar els pobres justament al centre mateix de les seves preocupacions, dels seus problemes i de les seves solucions.

El que va passar aleshores, i en els anys següents, és una cosa que (per moltes voltes que s'hi doni) resulta difícil d'explicar. Per una raó: durant segles, molts segles, la teologia no es va ocupar dels pobres només que per mesurar la quantitat d'almoïna que els rics havien de donar als necessitats, per tal que els rics es quedessin tranquils de consciència; o per exhortar els qui més podien a ser més generosos amb els desgraciats d'aquesta vida.

I, essent que l'Evangeli dona tanta importància als pobres, ningú no es va preguntar si els pobres tenien alguna cosa més a dir en la teologia i a l'Església. Això ja és estrany. Però, en fi, deixem-ho. Ara, el que difícilment cap al cap és que, quan per primera vegada en la història, una teologia s'atreveix a dir que els pobres tenen una paraula decisiva en l'assumpte de Déu, quan s'afirma que els pobres han de ser escoltats, de manera que des d'ells cal repensar el saber teològic, llavors s'organitza el gran escàndol en molts ambients eclesiàstics: el Vaticà preocupat, bisbes assegurant que aquesta teologia divideix l'Església, teòlegs disparant les seves bateries més pesants contra el que consideren la perversió més gran de la teologia, què sé jo!

Sens dubte, la curta història de la Teologia de l'Alliberament és la prova més patent que, per a molts "homes d'Església", els pobres són un veritable *perill*, quan es prenen seriosament els pobres i amb totes les seves conseqüències.

Efectivament, les quatre preguntes plantejades confirmen la sospita: parlar dels *pobres* i de l'*Església* (o millor: del repte dels pobres a l'Església) és parlar d'un problema més de fons del que alguns s'imaginin. El que ara interessa és delimitar el problema.

3. DELIMITACIÓ DEL PROBLEMA

Que ningú no s'inquieti pensant que aquí posarem en qüestió els dogmes de l'Església. Primer, perquè si volem viure en comunió de fe amb l'Església, no podem tirar per la borda els seus dogmes. Segon, perquè si l'Església no té resolt degudament el problema de la seva relació amb els pobres, això no és degut a cap qüestió dogmàtica.

Els problemes que ens plantegen els pobres, no tenen la seva arrel primordial en les *idees*, sinó en la *sensibilitat* de les persones. O dit d'una altra manera, estar o no de part dels pobres, no és una qüestió que depengui, primer de tot, de tenir o no tenir tals o tals idees al cap, sinó de *ser o no ser sensibles al sofriment dels dèbils*.

Això necessita alguna explicació.

1. No és un problema dogmàtic

Primer de tot, no hauríem d'oblidar que la "mentalitat clerical" acostuma a distingir-se entre d'altres coses, per ser una "mentalitat dogmàtica". Els "homes d'Església" estem acostumats a pensar que les "afirmacions doctrinals" tenen més importància de la que realment tenen. I així, uns (d'orientació conservadora) s'imaginen que, afirmant tals o tals veritats, es resolen els problemes que planteja la vida. Mentre que d'altres (d'orientació renovadora) s'imaginen també que negant aquestes mateixes veritats és com la vida està degudament resolta. Sens dubte, els uns i els altres tenen una part de raó. Però només una part. Una part petita. Perquè la vida és extraordinàriament més complexa que les idees. I sabem de sobra que, sovint, persones amb idees excel·lents cometten abusos impensables contra persones concretes.

Més concretament: com veurem de seguida, el problema que interfereix, en gran mesura, la correcta relació de l'Església amb els pobres, és el problema del poder. Però això no es refereix per res a les qüestions dogmàtiques que, d'una manera o d'una altra, es relacionen amb l'apostolicitat de l'Església, la successió apostòlica, la jerarquia eclesiàstica i l'autoritat que competeix a la jerarquia.

O dit més clarament, el problema dels pobres i l'Església no depèn *de l'autoritat* que hi ha (i hi ha d'haver) a l'Església, sinó *de la manera* com s'exerceix aquesta autoritat. Per una raó que es comprèn de seguida: a la pràctica es confon l'*origen* de l'autoritat amb l'*extensió* d'aquesta autoritat. D'on resulta que: si l'origen és *diví* (l'autoritat ve de Déu), l'extensió és *il·limitada* (qui li posarà límits a una autoritat divina?). I això es tradueix en una manera d'exercir el poder, el centre del qual està en el poder mateix i no en aquells a qui el poder ha de servir.

Des del moment en què les coses funcionen així (tot i que mai no s'argumenten d'aquesta manera), el poder, en l'Església, s'hipertrofia. Amb les conseqüències que després veurem. Però això ja no és un assumpte dogmàtic, és a dir, no és una qüestió de veritats i d'idees. És un fenomen que endinsa les seves arrels molt més en el fons del que som les persones. Exactament *en la sensibilitat* de cadascú.

Perquè tot depèn del fet que la sensibilitat estigui orientada cap al poder o cap al sofriment dels dèbils. Per posar un exemple: sense dubte, Innocenci III i Francesc d'Assís professaven el mateix "credo", les "veritats de fe" de l'un i de l'altre eren les mateixes. Però Innocenci III no en tenia prou amb anomenar-se "vicari de Pere" i va començar a anomenar-se "vicari de Crist", mentre que Francesc d'Assís deia que quan es trobava amb un home més pobre que ell, es considerava un lladre. No és qüestió de "dogmes", és qüestió de "sensibilitat".

2. Tampoc no és un problema merament econòmic

Si parlem de pobres, és que estem parlant d'un assumpte de diners, concretament de gent

mancada dels mitjans econòmics indispensables per viure. I això és veritat. Però només una veritat a mitges. Perquè els diners, tot i ser molt importants, no ho són tot a la vida. Per això, des d'ara, cal deixar ben clar que el problema que planteja la relació entre els pobres i l'Església, no se situa simplement en l'àmbit econòmic.

És una cosa que enfonsa les seves arrels més avall, en el fons mateix de l'existència humana. I això, segurament, és el que alguns no han acabat d'entendre, tant en el cas de determinats defensors de la Teologia de l'Alliberament, com en l'extrem oposat, entre els qui l'han atacada sense to ni so.

La cosa es comprèn des del moment en què ens adonem d'aquest fet: en els evangelis apareixen clarament quatre grups de persones amb els quals Jesús se solidaritza, fins a l'extrem de jugar-se el prestigi, la fama, la seguretat i la vida per defensar aquestes persones. I apareixen també, en sentit oposat, uns altres quatre grups de persones amb els quals Jesús s'enfronta fins a tal punt que allò li va costar la vida. Els quatre grups amb els quals Jesús se solidaritza són els malalts, els pobres, els publicans (amb els pecadors) i les dones. Els quatre amb qui s'enfronta són els fariseus, els escribes (lletrats), els sacerdots i els ancians (senadors).

És veritat que, en la societat jueva del temps de Jesús, hi havia d'altres grups suficientment definits. Primer de tot els saduceus, que eren el partit ideològic oposat als fariseus, però que, a la pràctica, s'identificaven amb els summes sacerdots i els senadors o ancians. És a dir, tant l'aristocràcia sacerdotal com la noblesa laica pertanyien al partit saduceu, entre altres coses perquè era el partit d'idees més liberals i més tolerant en matèria religiosa(10). D'altra banda, hi havia els revolucionaris polítics (més tard se'ls va anomenar "zelotes"), que lluitaven per alliberar el poble jueu de l'opressió dels romans(11). Al marge dels uns i dels altres se situaven els essenis, que pensaven trobar Déu retirant-se al desert a pregar i fer penitència(12). D'aquests tres últims grups, els evangelis en parlen molt poques vegades. Per això ens fixarem en els altres vuit (quatre d'una banda i quatre de l'altra), que centren la trama del que va ser l'existència pública de Jesús: la seva vida conflictiva i la seva mort violenta.

Ara bé, el que aquí és important és respondre aquesta pregunta: *¿què tenien en comú els quatre grups amb els quals es va solidaritzar Jesús i què tenien en comú els quatre amb els quals s'enfrontà?*

Plantejada la qüestió d'aquesta manera, la resposta és clara: el que tenien en comú els uns i els altres no era un assumpte de diners. Perquè ni els quatre amb qui es va solidaritzar eren pobres, ni els quatre amb qui s'enfrontà eren rics. Entre els publicans hi havia de tot, i els evangelis semblen distingir els "caps de publicans" (*architelones*: cf. Lc 19,2), que serien propietaris de diversos llocs de control, i molt rics com Zaqueu, i els simples recaptadors (*telones*: cf. Lc 5,27) sots-arrendats en algun lloc, i la situació dels quals era molt més variada. Això explicaria la diferent reacció de Zaqueu ("donar la meitat", "tornar el quàdruple") i de Leví davant la crida del Senyor. Però en qualsevol cas, continua en peu que Jesús va mantenir bones relacions amb molts d'aquests homes(13) que manejava tants diners, sovint mal adquirits (perquè les normes sobre impostos eren imprecises i mal conegudes pel poble, fet que es prestava a extorsions i abusos)(14). A més, aquests impostos eren moltes vegades per als romans, o sigui que eren col·laboracionistes amb el poder opressor, fet que comportava el menyspreu i l'odi generalitzat(15). Per això, els republicans o recaptadors eren els més marginats entre els marginats d'aquella societat.

En contrast amb aquesta actitud, també sabem que Jesús es va enfrontar fortament amb els escribes i amb els fariseus, dels quals ens consta que, encara que alguns poguessin ser rics (com el que invita Jesús segons Lc 7,36s) hi havia entre ells molta gent pobre, cosa que és testimoniada sobradament per la documentació que tenim d'aquell temps(16). Els escribes o doctors de la llei tenien prohibit cobrar pel seu ofici i vivien, en part, d'oficis d'escassa

reputació, o també d'almoines que rebien(17). I dels fariseus ens consta que no comptaven entre la classe superior, sinó que era gent del poble sense formació d'escribes(18).

Per tant, el que hi havia en comú, en els quatre grups amb els qui es va solidaritzar Jesús, no era simplement la pobresa econòmica. La solidaritat amb els malalts era apropiament igual a captaires (Lc 18,35ss) que a gent de bona posició social (Mc 5,35ss par; Jn 4,46ss; 11,1-44), tot i que el fet de considerar molts malalts com impurs solia portar a la seva marginació social. I en el cas de les dones, a les quals Jesús sempre defensa, encara que fossin persones de mala reputació, sabem que algunes de les que acompanyaven Jesús era gent notable (Lc 8,3) o que podien fer despeses que escandalitzaven (Jn 12,3-5).

I de la mateixa manera podem dir que el que unia els quatre grups, amb els quals s'enfrontà el mateix Jesús, no va ser la seva condició econòmica prepotent, ni tan sols benestant. Per descomptat, ha de quedar molt clar que Jesús va denunciar amb vigor els perills de la riquesa, perquè és una autèntica idolatria (Mt 6,19-21-24; Lc 6,24; 16,11-12), incapacita per entrar al Regne de Déu (Mt 19,24 par) i fa impossible la salvació (Mt 13,22; Lc 16,19ss). Però, sens dubte, hi ha una cosa que per a la mentalitat de Jesús és més perillosa que els diners. Perquè en aquesta "cosa" hi ha l'arrel de la perillositat dels diners.

Això vol dir que, segons l'Evangeli, l'arrel més profunda del mal, que els homes ens fem els uns als altres, no se situa ni solament ni principalment en l'àmbit econòmic.

Els diners són un factor decisiu en la tragèdia dels pobres. Això és evident. Però Jesús va veure clarament que, en aquest assumpte, intervenen altres factors que són els últims determinants de la situació. Concretament *quan en aquesta situació intervé el fet de la religió*. I aquest és justament el cas que se'ns presenta quan es tracta d'analitzar la relació entre els pobres i l'Església. Exactament el que estem intentant fer aquí.

3. En el fons de la condició humana

Jesús va néixer en un estable, on vivien les bèsties. I va morir en una creu, on acabaven en aquell temps els delinqüents més perillosos i indesitjables. Tot això, ni va passar per casualitat, ni és intranscendent per a la nostra fe. Perquè a partir d'aquests fets els creients en Jesús afirmem que l'ideal d'home i de vida, que dóna raó de les nostres conviccions més profundes, és l'ideal que es resumeix en l'existència d'una persona que va viure (des del començament fins al final) en la marginalitat de la societat.

Ara bé, parlar de marginalitat és parlar de quelcom que toca fons en la condició humana. Perquè el pitjor que comporta la marginalitat és la *indignitat*: estar mancat dels drets que els altres tenen; i no merèixer el respecte que mereix tota persona normal. Per això, la *indignitat* és el pitjor que comporta la *pobresa*.

O millor dit, la indignitat és pitjor que la pobresa mateixa. La gent ho acostuma a dir: "pobres, però honrats". Perquè l'honra i la dignitat és el més greu i el més delicat que es pot perdre. O dit d'una altra manera, l'honra i la dignitat és el que més desitja tot ésser humà.

Encara més, si als éssers humans ens agraden tant els diners, no és solament ni principalment pels avantatges materials que proporciona. Les persones i les institucions desitgen, sobretot, els diners per la seguretat, el poder, la influència, la prepotència, l'estatus social, la respectabilitat i, en definitiva, la força de l'encant que exerceix en la nostra societat. Marx es va equivocar en moltes coses. Però n'hi ha una en què va encertar plenament: en el caràcter fetitxista que té el capital. És la mercaderia convertida en "fetitxe", una cosa que adquireix un "caràcter místic", gairebé religiós, "una cosa molt complexa, plena de subtils metafísiques i d'argücies teològiques"(19).

En última instància, tot això vol dir que el més profund en la condició humana, no és el desig de riquesa, sinó el desig de *seguretat, d'honor i de poder*. És veritat que *el més urgent* és tenir

els mitjans necessaris per no morir-se de fam. Però *el més profund* en l'ésser humà és "ser com déus" (cf. Gn 3-5), l'aspiració de *ser i tenir sense límits*, que no es redueix a la part econòmica, sinó que la sobrepassa d'allò més i la concentra, sobretot, en el *desig de poder*.

En el moment de dir això, anirà bé indicar la distància cultural tan fonda que existeix entre el que es viu actualment en les nostres societats industrialitzades i el que es vivia en la societat del temps de Jesús.

Per dir-ho en poques paraules, la diferència probablement més fonda, rau en el fet que el valor determinant, en la nostra cultura, se centra entorn de *l'economia*, mentre que el valor determinant en la cultura del temps de Jesús girava entorn de *l'honor*. Els estudis recents d'antropologia cultural, sobre els valors centrals del món mediterrani del segle primer, semblen demostrar, amb prou claredat, que la reivindicació del propi valor, socialment reconegut, era el valor més preuat i, per tant, més influent en la societat en què va viure Jesús(20).

Ara bé, a partir d'aquest estat de coses, es comprèn per què Jesús es va solidaritzar amb els quatre grups de persones que, en aquella societat, eren exactament *la gent més marginada del sistema*: els més explotats, els més menyspreats, fins i tot (quan es tractava del publicans i pecadors) els més odiats; en qualsevol cas, els qui no representaven res ni podien dir res en aquella cultura. I per això també es comprèn per què Jesús es va enfrontar amb els quatre grups que marginaven, menyspreaven i odiaven els anteriors.

4. El factor religiós

Estem parlant dels "pobres" i "l'Església". Això implica que estem parlant dels *pobres* i la *religió*. Es tracta, per tant, de comprendre *com el factor religiós incideix en la relació amb els pobres* d'una manera molt particular. Una cosa que molta gent segurament no es pot imaginar.

Des d'aquest punt de vista, el primer que s'ha de tenir present és que la marginació, amb la qual es va trobar Jesús en la societat del seu poble i del seu temps, era una marginació produïda per la religió.

Aquí és convenient recordar una cosa que tothom sap, però que no sempre es té en compte: les religions, generalment, han predicat (d'una manera o d'una altra) l'amor al proïsme; però no és menys cert que les religions, massa sovint, han dividit i continuen dividint les persones, els grups i els pobles fins a provocar l'odi, l'enfrontament i la mort.

En la societat i en el temps de Jesús, la religió dividia la població en dues categories de persones radicalment contraposades i fins i tot enfrontades. D'una banda, hi havia els *haber*, que es consideraven els irreprotxables, els autèntics en matèria religiosa; d'una altra, els *`amme haArez*, els incultes, els ignorants, que per la seva ignorància religiosa i el seu comportament moral eren tinguts per impurs i, per tant, tenien tancada la porta d'accés a la salvació(21).

Ara bé, segons les dades que ens aporta la *Misna* l'enfrontament i fins i tot la incompatibilitat entre aquestes dues classes de persones arribava, per exemple, fins a l'extrem que "si la dona d'un *haber* deixa que la dona d'un *`amme haArez* molgui al molí de casa seva... la casa queda impura"(22). És a dir, l'observança o inobservança de la religió (amb els coneixements religiosos que això exigia) dividia la població de tal manera i fins a tals extrems que els observants no podien ni tractar-se amb els inobservants, ja que aquest tracte els deshonorava davant la població i davant Déu mateix.

Doncs bé, en aquesta situació, els evangelis ens subministren dades abundants de la postura que va adoptar Jesús en aquella societat i en aquelles circumstàncies. En poques paraules: Jesús es va posar decididament de part de tota aquella gent que, per una causa o per una altra, era tinguda per indesitjable, menyspreable, impura davant de Déu i davant dels homes. Aquesta gent es resumeix en els quatre grups abans esmentats: els malalts, a qui es relacionava amb el pecat i la impuresa(23); els pobres, que per la seva ignorància religiosa no podien complir la

lleï divina(24); els publicans i pecadors, especialment marginats i odiats, com ja hem dit; i les dones, que en aquella cultura eren les persones més marginades socialment (25).

Ara bé, aquesta postura de Jesús va provocar immediatament l'enfrontament amb els *haber(im)*, els coneixedors de la llei religiosa fins a l'últim detall, i els observants d'aquesta llei en les seves més minucioses exigències. Es tracta, com ja sabem, de l'enfrontament amb els "escribes i fariseus", que va desembocar finalment en l'enfrontament decisiu i mortal amb els summes sacerdots i ancians o senadors. Tot això és ben conegut i no cal explicar-ho.

Només falta explicar una cosa que és determinant en tot aquest assumpte. Aquests quatre grups, com ja hem dit, no coincidien en la seva situació econòmica. Perquè els summes sacerdots i senadors eren, gairebé tots, immensament rics, mentre que els escribes i fariseus eren gent popular i molts d'ells rigorosament pobres.

Els que els unificava a tots era una actitud religiosa de fons, que consistia en el seu *saber religiós* (el coneixement de la Llei) i en el seu *comportament religiós* (l'observança del que manava la Llei). Aquest "saber" i aquest "comportament" els donava una consciència de seguretat i de superioritat que, a la pràctica, els incapacitava per comprendre la gent dèbil i marginal. I, sobretot, feia pràcticament impossible que ells s'acostessin als dèbils, s'interessessin sincerament per ells, els escoltessin, els respectessin en la seva situació concreta, els volgessin de veritat i, encara menys, se solidaritzessin amb ells.

Segurament, el text evangèlic que millor sintetitza tot això és la paràbola del fariseu i el publicà (Lc 18,9-14). La paràbola descriu un tipus d'homes en els quals es donaven aquestes tres característiques: 1) se sentien "segurs" de si mateixos; 2) perquè es consideraven "justos" o sigui persones properes a Déu; 3) "menyspreaven" els altres (Lc 18,9). Es tractava, per tant, de persones en les quals la religió (el convenciment d'estar prop de Déu) havia produït tres efectes: primer, *seguretat* en ells mateixos; segon, convicció de *superioritat* respecte dels qui no pensaven i actuaven com ells; tercer, *menyspreu* pels qui vivien d'una manera diferent de la que ells vivien. I aquests tres efectes són els que s'expressen en la pregària del fariseu (Lc 18,11-12).

Sens dubte, el més perillós que va veure Jesús en els homes amb els quals s'enfrontà, va ser una cosa encara més fonda que l'afecció als diners. Va ser la perversió radical del subjecte. La *perversió antropològica* que pot produir i, de fet, produeix la religió, quan la religió s'utilitza per refermar-se un mateix, per sentir-se superior als altres i, per consegüent, per acabar menyspreant tot el que és debilitat humana en aquest món.

I això és el més perillós per dues raons. Primer, perquè el subjecte, en aquest cas, ni es pot adonar del que realment li passa, ni tan sols ho sospita, sinó que es pensa que ell és el qui està prop de Déu. Segon, perquè una persona així, s'incapacita radicalment per estimar a qui sigui, sobretot si es tracta d'estimar gent que no coincideix amb la seva manera de veure la vida, de pensar i d'actuar. Cosa que pot passar (i acostuma a passar) quan es tracta de gent marginal, ja sigui per motius econòmics, ètics, religiosos, culturals o polítics. En definitiva, quan es tracta dels dèbils d'aquest món.

5. Els "homes de la religió" i els pobres

Que ningú no pensi que, en dir tot això, aquí s'està insinuant (i molt menys, afirmant) que en l'Església actual segueixen presents els escribes i fariseus com ho eren en el judaisme del temps de Jesús. Fer semblant afirmació i establir semblant paral·lelisme seria, a més d'una falsedat manifesta, una greu injustícia. Això ha de quedar clar abans que cap altra cosa. Perquè sabem de sobra que en l'Església (la d'avui i la de sempre) hi ha quantitats incomputables de dones i d'homes que viuen l'esperit de l'Evangeli, la mística de Jesús, en el sentit més rigorós i exigent, exactament pel que fa a la solidaritat amb el més dèbil i marginal d'aquest món. Això primer de

tot.

Però, si el que acabem de dir és cert, també és veritat que caldria estar cecs per no veure el perill constant que amenaça els "homes de la religió". El perill que consisteix a entendre i a viure les creences i les pràctiques religioses de tal manera que, sense que el subjecte se'n adoni, es reproduïxi en ell el mateix que va passar en el cas dels fariseus del temps de Jesús.

Es tracta, d'altra banda, d'una cosa bastant coneguda per gairebé tot el món que, d'una manera o d'una altra, es relaciona amb ambients religiosos. En efecte, és sabut que en aquests ambients sovint trobem persones que interioritzen de tal manera les creences i les pràctiques de la religió que, en concret, resulta el següent: *són persones que se senten segures d'elles mateixes, de vegades amb tanta seguretat, que per res del món canviarien la més mínima de les seves conviccions religioses.*

A més, precisament perquè es consideren en la possessió de la veritat intocable, aquestes mateixes persones, sense adonar-se'n, tenen i fins defensen gelosament un obscur (però molt real) sentiment de superioritat, sobretot quan donen gràcies a Déu d'haver-les preservat de la molta desorientació i corrupció que hi ha en aquest món. Finalment, encara que els arrenquessin la pell a tires, de cap manera estarien disposats (els qui pensen així) a ser o a viure en el món com la gent depravada, que els manca la més elemental dignitat: ni dignitat religiosa, ni dignitat ètica, ni dignitat social.

Per descomptat, aquestes coses no s'acostumen a dir així, clar i net. Però és un fet que hi ha subjectes que senten i viuen aquestes coses. És un fet que aquesta classe de subjectes abundi segurament més del que ens imaginem. I també és un fet que tot això pot ser un producte típic de la religió. Perquè és precisament l'especificitat del "que és sant" i del "que és sagrat" el determinant últim que els dona la *seguretat* que senten, la *superioritat* de què ocultament gaudeixen, i el *menyspreu* profund que viuen. Tot i que també és cert que, normalment, no solament no s'adonen que viuen tot això, sinó que, a més (i aquí hi ha el més perillós de l'assumpte), els qui van per la vida d'aquesta manera, estan profundament convençuts que és així, i només així, com han de pensar i actuar.

Ara bé, en la mesura en què la religió produeix (relativament sovint) aquest tipus de persones, es comprèn per què, en ambients religiosos, passen coses que, no solament resulten difícil d'explicar, sinó que a més (parlant en cristià) són a les antípodes de l'Evangeli i, a sobre, són vistes amb la naturalitat més gran del món. S'acompleix així, respecte de la religió, aquell profund refrany llatí: "corruptio optimi pessima" (no hi ha res pitjor que la corrupció del millor).

Però anem a coses més concretes. Parlem del pobres i, en general, de la gent marginal que abunda a la nostra societat. Doncs bé, no és un secret per ningú que, per exemple, no és estrany trobar "homes d'Església" que s'impacienten i, fins i tot, s'irriten pel simple fet d'una norma litúrgica, que es deixa de complir exactament a la missa, mentre que, alhora, ni es preocupen ni es recorden i, per descomptat, no s'irriten pel fet que hi hagi gent patint i fins morint-se de fam o d'abandó a prop, potser molt a prop, d'on està passant l'incident de la missa. Naturalment, quan passa una cosa així, qualsevol s'hauria de preguntar: però, ¿quina escala de valors funciona a la vida de qui es comporta d'aquesta manera? I tot el món sap que, en temples, capelles i convents, se solen produir més situacions d'impacències, irritacions i disgustos (de vegades, fins i tot amb denúncies a les autoritats competents) per causa de normes litúrgiques que no es compleixen, que per l'abandó efectiu i dramàtic de persones que pateixen més del compte. Naturalment, això no passa de ser un exemple que pot semblar intranscendent. Però si es pensa a fons, dona peu a sospitar que es tracta d'una cosa més greu del que alguns s'imaginien.

Un altre exemple més eloqüent. És un fet que en ambients "religiosos", quan (per la raó que

sigui) es planteja el tema dels pobres, sobretot si el tema es tracta amb una certa profunditat, sense saber exactament per quin motiu, sovint es crea i es nota un cert malestar, una espècie d'inquietud, sospites i, fins i tot, no és estrany que s'arribi a una tensió manifesta, amb la consegüent discussió i disgust de gairebé tothom. Per què? És simptomàtic que aquest tipus de situacions no es produeixi quan la cosa no passa de dir, com és raonable, que s'ha d'"ajudar" els pobres, "socórrer" els necessitats, organitzar aquesta o aquella campanya de beneficència, donar almoïna el dia de l'amor fratern o coses així. Més i tot, quan la conversa es queda en aquests bons projectes, els participants acostumen a acabar amb la consciència que estan fent el millor del món.

La situació desagradable es produeix quan, com ja hem dit, el tema es tracta "amb una certa profunditat". És a dir, quan no ens quedem en "l'ajuda" i "l'almoïna" (semblants a aquelles que tiraven els rics al Tresor del Temple: cf. Mc 12,41 i Lc 21,1), sinó que anem al fons de les coses. Helder Cámara, el gran bisbe-profeta del Brasil, acostumava a dir: "quan dono almoïna a un pobre, em diuen sant: si pregunto per què és pobre, diuen que sóc comunista". I aleshores ja tenim l'embolic. Perquè, és clar, parlar dels pobres "a fons" és parlar de l'economia, de la política.

I això ens porta de seguida a pronunciar-nos sobre les dretes i les esquerres, els socialismes, les dictadures i les democràcies, el capitalisme, el neoliberalisme, les revolucions i les guerres, en definitiva els temes més greus que es poden tractar en aquesta vida. Tot això, segurament, explica per què el tema dels pobres acostuma a resultar conflictiu i pot acabar crispant-nos a tots.

Però aquí estem parlant dels "homes de la religió" i els pobres. I aleshores, si és que es produeix el malestar i el disgust esmentats, estem tocant (sense adonar-nos-en) els estrats més profunds de la persona. Perquè parlar de "pobres" des del punt de vista de la religió i, més concretament, des del punt de vista del cristianisme, no és parlar simplement d'una qüestió de "diners", sinó, sobretot, d'un assumpte de "poder", de valer i de dignitat.

Ja ho hem vist en explicar com va entendre Jesús tot això dels "pobres": a ells va associar els publicans i pecadors, els malalts (amb la seva estreta associació cultural al pecat), les dones encara que fossin prostitutes, paganes, impures, adúlteres o samaritanes. O sigui, per Jesús, parlar de "pobres" era parlar de gent "dèbil" i "marginal". I era parlar d'aquesta gent situant-la al centre mateix de la vida, en el primer pla dels seus projectes i preferències.

Ara bé, això és exactament el que, als "homes de la religió", ens resulta "bogeria" i "escàndol" (cf. 1Co 1,22-25). Perquè no toca, ni solament ni principalment, la nostra butxaca, sinó sobretot la nostra dignitat, el nostre nom i, més que res, la nostra respectabilitat i els nostres pretesos poders. Tot allò que després sant Pau va anomenar "la justificació" de l'home.

Per això, en els ambients eclesiàstics, hi ha molta gent disposada a "ajudar" els pobres, fins i tot a "evangelitzar" els pobres. Però, siguem sincers, ¿quants "homes d'Església" estem realment convençuts que hem d'"aprendre" dels pobres? ¿Què ens poden "ensenyar" ells a nosaltres, sobretot en assumptes tan "tècnics" com és tot allò de Déu, de Jesús, de l'Evangeli? ¿Quants dirigents, a l'Església, estan de debò disposats a demanar consell i assessorament als pobres? Encara més, ¿a qui li passa pel cap que els pobres (de la manera que sigui) haurien de ser corresponsables en el govern de les parròquies, de les diòcesis, de l'Església sencera?

Es podria continuar plantejant preguntes d'aquest tipus. Preguntes que, sens dubte, a uns els semblaran coses sense sentit. A d'altres, els donarà la impressió que tot això són radicalismes sens cap ni peus. I no faltará qui pensi que ni val la pena parlar d'aquestes coses. Ara bé, aquest tipus de reaccions confirma que no van desencaminats els qui sospiten que el malestar profund que s'ha creat en molts ambients eclesiàstics amb motiu de la Teologia de l'Alliberament té la seva veritable raó de ser en el fet que, efectivament, els pobres, no solament no hi pinten res a

l'Església, sinó sobretot (el que és més preocupant) són vistos per bastants "homes de la religió" com un "perill" per a l'Església.

Per què? Senzillament, perquè donar la paraula als pobres, concedir protagonisme als pobres, pretendre que la societat i les institucions (incloent-hi l'Església) s'organitzin en funció dels criteris i els interessos dels pobres, són coses que posen en qüestió la nostra pretesa *seguretat*, la nostra consciència de *superioritat* i el nostre mal dissimulat *menyspreu* cap a tot el que és marginalitat i debilitat en el sistema.

Quan Jesús va dir als "homes de la religió" del seu temps que "els publicans i les prostitutes entraran abans que nosaltres al Regne de Déu" (Mt 21,31), va cometre una terrible imprudència. Perquè a més d'insultar aquells homes respectables, va capgirar el sentit de la religió. I això és el que, pel que es veu, no ens entra al cap. Perquè han passat centenars d'anys, i molts "homes d'Església" continuem entossudits a entrar nosaltres els primers. I aquí no es tracta (com se sent a dir de vegades) d'una mitificació dels pobres –que poden ser tan pecadors com els publicans, etc.–. Es tracta d'una "desmitificació" davant de Déu de nosaltres mateixos com a homes d'Església.

4. ELS POBRES I L'ESGLÉSIA

Amb tot el que hem exposat anteriorment sembla que arribem a les últimes conseqüències. Perquè si, efectivament, bastants "homes d'Església" reproduïm (segurament sense sospitar-ho) el tipus de deformació religiosa que va denunciar Jesús, aleshores haurem de reconèixer que aquesta deformació no afecta *només les persones*.

Això es reflecteix inevitablement, d'una manera o d'una altra, *també en la institució*. Sobretot si tenim en compte que, en parlar d'"homes d'Església", estem parlant sobretot de "dirigents", els qui (per una raó o per una altra) tenim responsabilitat, autoritat, en definitiva, "poder" en l'Església.

Però, abans de continuar, un advertiment. És decisiu recordar, una vegada més, que en parlar d'aquest assumpte no es tracta, ni per un instant, de posar en qüestió (i molt menys de negar) l'estructura jeràrquica de l'Església.

El problema no rau en l'estructura. El problema rau en l'organització i en el funcionament d'aquesta estructura. És a dir, no és qüestió d'una veritat dogmàtica, sinó de quina manera, "a la pràctica", s'ha organitzat i funciona el "poder" eclesiàstic. Qualsevol que hagi llegit un manual d'història de l'Església, sap perfectament que l'assumpte del poder eclesiàstic s'ha gestionat de maneres molt diverses al llarg dels segles. Aquesta simple constatació vol dir, entre altres coses, que el que ara es fa, es podria fer de maneres *molt diferents*.

Un cop suposat això, ara es tracta d'explicar el que, pel que sembla, és el més determinant en la relació de l'Església amb els pobres. O, per precisar més el tema: *el més determinant en la relació de les autoritats eclesiàstiques amb els pobres*.

1. No és un problema de persones sinó d'estructures mundials

Primer de tot, és un fet, conegut de sobra, que hi ha molts, moltíssims bisbes, sacerdots i religiosos (homes i dones) que, ara mateix, donen la seva vida als pobres amb una generositat a tota prova. Però, dient això no es respon a la qüestió que aquí ens interessa. Perquè el problema no rau en si hi ha més o menys generositat en determinats eclesiàstics. El problema tampoc no està en si l'Església té més o menys institucions caritatives que, evidentment, alleugen el sofriment de molta gent.

La qüestió és més de fons. És el sistema econòmic mundial, més concretament el neoliberalisme, el que ha provocat que en aquest moment hi hagi més de mil milions de persones abocades a l'extermini per causa de la fam.

Concretant més: tothom sap que, aquest final de mil·lenni, s'estan desenvolupant a ritme accelerat dos fenòmens sorprenents: *la globalització* i *l'exclusió*. Sabem que globalització és, primer de tot, un fenomen econòmic: l'economia i el mercat estan interconnectats de tal manera que no hi ha cap racó de la terra que s'escapi de la seva influència. Però també sabem que aquesta influència no és igual per a tots. Perquè la globalització s'ha organitzat en benefici d'alguns, però precisament a base d'excloure'n molts d'altres.

Se sap amb seguretat que l'economia actual ofereix possibilitats reals per cobrir les necessitats bàsiques de tots els éssers humans. Però se sap igualment que la globalització, de fet, està organitzada, controlada i dirigida per la tríade que formen Europa, Estats Units i Japó. Ara bé, aquesta tríade ha organitzat el sistema econòmic mundial de tal manera que, a la pràctica, dos terços de la humanitat queden exclosos dels beneficis de la globalització. Amb una puntualització que és fonamental: els exclosos estan pertot arreu, als països rics i als països pobres, en el Primer Món i en el Tercer. Naturalment, la quantitat d'exclusos en els països subdesenvolupats és aclaparadora, atès que assoleix la gairebé totalitat de la població. Mentre que en els països opulents, els exclosos són la gent marginal que formen l'anomenat "Quart

Món". Però tinguem-ho molt present: els exclosos estan cada dia a la porta de casa nostra. D'altra banda, no hauríem d'oblidar mai que els exclosos són el resultat inevitable de la voracitat del sistema, que s'encarna en institucions i en persones concretes, en governants, en magnats financers, en consellers i planificadors de la gestió de les multinacionals. No siguem ingenus. No es tracta de quelcom que ha resultat sense saber com ni per què. Tot això ha estat l'efecte de càlculs, estudis i planificacions fetes per noms concrets, per persones amb un rostre ben definit i, per descomptat, amb els seus comptes corrents plens a vessar a les institucions bancàries més segures del món. I això, que ja és dramàtic en si mateix, resulta senzillament insuportable i sagnant quan es produeix a països pobres, per exemple, quan determinats governants acumulen riqueses sorprenents a costa de la misèria i la mort de poblacions senceres. Així estan les coses en aquest moment.

2. La institució eclesiàstica davant les estructures mundials

I aleshores, la qüestió és: *¿com se situa la institució eclesiàstica i com actua* davant els poders polítics i econòmics que, d'una manera o d'una altra, són responsables d'aquest estat de coses? Pel que fa *a la teoria*, ja se sap: la "doctrina social" de l'Església és clara i eloqüent, exigint justícia i solidaritat per a tots. Però en aquest ordre de coses, les teories tenen un poder molt limitat. El problema està a saber el que fa (i deixa de fer) la institució eclesiàstica *a la pràctica*. Però, pot fer alguna cosa més de la que fa? Aquí, sens dubte, hi ha el nus de la qüestió. En definitiva, tot depèn de com s'organitza i es gestiona el "poder eclesiàstic". I també de com se situa aquest poder davant els altres poders, el "poder econòmic" i el "poder polític". Ara bé, un cop arribats en aquest punt, no hi ha més remei que baixar a coses molt concretes que són, sens dubte, les més eloqüents. Per exemple, com es nomenen els bisbes a l'Església? És a dir, ¿quins criteris es tenen en compte a l'hora de designar els homes més determinants en el comportament de la institució eclesiàstica? És evident que aquí estem tocant una qüestió vital. Perquè si les coses s'organitzen perquè resulti *tal tipus* de bisbes, és perquè es vol *tal tipus* d'Església. Doncs bé, se sap *amb seguretat* que, si més no, en certs països del Tercer Món, quan els nuncis de la Santa Seu demanen informes secrets per elegir un candidat a l'episcopat, es pregunta, entre altres coses, si el candidat en qüestió manté bones relacions amb els governants i amb els militars del país.

És evident que, en això, es posa al descobert un dels punts més foscos i preocupants que, en aquest moment, presenta l'organització de la institució eclesiàstica. Perquè el món sencer sap de sobra fins a quin nivell de corrupció han arribat, en els últims temps, bastants governants i bastants militars, en aquest segle patèticament ensangonat, la majoria de les vegades, per causa d'aquestes persones.

I, aleshores, ens trobem amb el següent: d'una banda, l'Església publica documents brillants exigint justícia i respecte als drets humans; però, alhora que diu això, organitza les coses de tal manera que es posen tots els mitjans necessaris, i fins i tot exigint secrets severíssims i amenaçant amb penes d'excomunió (sic), a fi que els qui manen a l'Església siguin homes que es portin bé amb els responsables més directes de les injustícies més grans i dels excessos més brutals als drets humans.

¿Com ens hem d'estranyar aleshores que després sorgeixin terribles acusacions de connivència d'algunes jerarquies amb poders criminals (el cas, per exemple, de l'Argentina) o, per contra, sorgeixin desconfiances de la institució davant de bisbes que resultaven incòmodes als poders d'aquest món (Brasil o Mons. Romero)?

Estant així la situació, a qualsevol se li acut aquesta pregunta: ¿què és el que, *a l'hora de la veritat*, vol realment l'Església? ¿Defensar el seu poder, o defensar les *víctimes* del poder d'aquest món? Resulta molt dolorós haver de fer-se aquesta pregunta. I sobretot haver de

fer-se-la en públic. Però les coses han arribat a un extrem que, callar davant aquesta situació seria fer-se'n còmplice. Per honestedat, per coherència, si pretenem anar per la vida amb la dignitat que es pot i cal exigir a tot ésser humà, no podem oblidar que aquesta complicitat és la palanca més eficaç que necessita el sistema per prosseguir la seva escalada de barbàrie, a costa de tant de sofriment humà.

Per descomptat, no és "prudent" dir aquestes coses. I és probable que en derivaran bastants "inconvenients". La qüestió és saber si, en un moment determinat, el més aconsellable és la "prudència" o l'"audàcia" (*parresía* segons el N.T.). Ara mateix, quan hi ha en joc tant de dolor, tanta humiliació i tanta mort, sembla que l'únic camí raonable és el de la *parresía*. Però els inconvenients que se'n derivaran, per molt forts que siguin, passen *sens dubte* a segon terme.

3. Les estructures eclesiàstiques

D'altra banda, els "recels" i fins les "pors" de la institució eclesiàstica als pobres, a la gent marginal del sistema, es manifesten també d'una altra manera: en l'oberta resistència dels dirigents eclesiàstics al fet que els pobres intervinguin, participin o se sentin corresponsables en el govern de l'Església.

D'aquí ve el rebuig de la institució al que, en el fons, han representat, els últims trenta anys, les Comunitats Eclesials de Base i les seves propostes d'una Església "dels pobres", una Església "del poble" o coses semblants. Que sapiguem, aquestes comunitats mai no han pretès organitzar una Església "paral.lela". Mai no han volgut constituir-se en "sectes". Mai no han rebutjat l'autoritat dels bisbes. Aleshores, ¿a què vénen les pors i els recels de la institució davant la gent més desgraciada d'aquest món?

Qualsevol manual d'història de l'Església informa abundantment del fet que en ella han influït (més del que imaginem) emperadors, senyors feudals, reis i magnats, governants i polítics, dictadors i, fins i tot, tirans amb les mans tacades de molta sang humana. Massa sovint, van tolerar aquestes coses i fins es van veure amb bons ulls en altes esferes del poder eclesiàstic. El problema, l'intolerable problema, s'ha plantejat quan han estat els pobres, els miserables d'aquest món, els qui han pretès tenir la gosadia de dir-hi la seva, de participar (tan sols d'alguna forma) en les decisions parroquials o en l'orientació general de les diòcesis. Quan això ha esdevingut, s'ha encès el llum vermell de l'alarma. I s'hi han posat tots els mitjans necessaris per frenar aquest perill. Per això, entre altres coses, s'ha vist en la Teologia de l'Alliberament una amenaça tan greu. Per això, s'ha fet tot el possible per frenar o modificar la influència del CELAM a l'Amèrica Llatina.

Per això, els nomenaments de bisbes s'han preparat amb un criteri selectiu, en ordre al fet que no es repeteixi el que va succeir a Medellín, ni tan sols a Puebla. En fi, està vist (el que està passant a l'Església ho demostra fins a l'evidència) que els pobres són vistos, per homes influents en la institució eclesiàstica, com un perill seriós que amenaça l'Església.

Per concloure: es confirma que, efectivament, el més greu, el més perillós que Jesús va veure en la condició humana no és l'afecció als diners i les seves conseqüències, sinó l'afecció al poder que els diners procuren(26). I això en un sentit concret: en tant que el poder, transfigurat per la religió, es converteix en "orgull religiós". És el que sant Pau expressa amb la paraula *káuchêsis* (i els seus derivats). Aquesta paraula indica l'experiència en la qual l'ésser humà (la majoria de les vegades, sense adonar-se'n) defineix i determina la seva actitud més profunda davant Déu. Perquè en la *káuchêsis*, l'home manifesta en *què confia* i en *què es basa* la seva vida, sobre què *fonamenta* la seva existència(27). En altres paraules, la *káuchêsis* expressa on té posada cadascú, en última instància, la seva seguretat(28).

En aquest sentit, es pot i s'ha de parlar d'un orgull "religiós" perquè és l'experiència bàsica, que

ens remet a "l'últim", allò que en definitiva determina la nostra vida.

Doncs bé, quan el que veritablement determina la vida d'un home és el seu afany i la seva decisió per la pròpia *seguretat*, la *superioritat*, el *poder*, amb l'inevitable *menyspreu* que comporta cap als "dèbils", aleshores, per més que tot això es revesteixi i, fins i tot, mistifiqui de "religió" i fins de "servei" a l'Església, ens trobem amb la reproducció exacta d'allò amb què es va enfrontar Jesús. Sense cap mena de dubte, perquè en tot això, hi va veure el perill més greu de la humanitat. D'aquí neix el *menyspreu concret i pràctic* cap a la debilitat d'aquest món. És a dir, aquí exactament té el seu punt de partida la tragèdia i la mort dels pobres. Fins a aquest punt és decisiva la relació *dels pobres i l'Església*.

5. CONCLUSIÓ

Què demanen els pobres a l'Església? Quin repte li plantegen per al nou mil·lenni? Resumim el que hem anat trobant:

— *En primer lloc, que no els tingui por, que no els desconsideri a l'hora de pensar, decidir, actuar, ensenyar, etc.*

— *Que els doni, com a mínim, tanta bel·ligerància i tanta audiència com presta a molts poderosos d'aquest món (rics, savis, gestors d'aquest ordre present...) Com a mínim, tanta. Els n'hauria d'atorgar molta més.*

— *Que els faci, no solament subjectes de la seva atenció, sinó subjectes actius: que s'encamini a fer-los presents en els seus centres d'anàlisi i de decisió, etc.*

— *Que no persegueixi i maltracti tots aquells que opten pels pobres (amb totes les conseqüències que això comporta) i tracten de construir un món menys cruel i menys injust per a ells.*

— *I que, convertida a Déu, no posi la seva seguretat més en el suport ambigu dels poders d'aquest món, que en el suport dèbil dels pobres. I sàpiga que, si això li crea problemes, també en va crear al seu Fundador.*

NOTES

1. Cf. R. Castel, *Les metamorphoses de la question sociale*, París 1995. Citat per J. García Roca, *La globalización entre el ídolo y la promesa: Éxodo* n. 39 (1997) 38.
2. Per poc que sapiguem història de l'Església, sabem que ha estat així. Per convèncer-nos-en, només cal llegir l'excel·lent recopilació de textos que ha fet J. I. González Faus, *Vicarios de Cristo*, Madrid 1991.
3. Un bon resum, històric i analític, d'aquest ensenyament del magisteri eclesiàstic, es pot trobar en l'ampli estudi de I. Camacho, *Doctrina social de la Iglesia*, Madrid 1994.
4. *Didaskalia*, II, 58 (ed. Funk p. 169-170).
5. Que es refereix al coneixement profund del Pare i a la revelació que el Pare fa de Jesús, ens consta pel que diu en el v. 27, on torna a utilitzar exactament el mateix verb (*apokalypsay*).
6. Per això, el terme *nepios* s'acostuma a traduir per "nen" o "petit". En realitat, és *nê-epos*, o sigui *in-fans*, el que no parla. Cf. M. Zerwick, *Analysis Philologica Novi Testamenti Graeci*, p. 28.
7. I amb això la teologia es va convèncer a si mateixa que ella era el "saber de Déu", no un saber d'aquest món.
8. O. Kuss, *Cartas a los corintios*, Barcelona 1976, 192; Cf. W. Scharage, *Der erste Brief an die Korinther*, en *Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*. IV/1, Zürich 1991, 178.
9. Per exemple, una enciclopèdia, d'altra banda valuosíssima, com és *Sacramentum Mundi*, parla dels "perills" que comporta aquesta expressió. Cf. vol. V, 483.
10. Les diferències ideològiques entre fariseus i saduceus eren quatre. Els saduceus, en primer lloc, s'atenien a la Torà (lleï) escrita i no acceptaven les tradicions posteriors. Segon, no acceptaven la fe en la resurrecció dels morts. Tercer, negaven l'existència dels àngels. Quart, afirmaven que Déu no exerceix cap influència sobre les accions humanes. Cf. E. Schürer, *Historia del pueblo judío en tiempos de Jesús*, vol. II, Madrid 1985, 510-513.
11. És clar que Jesús es va relacionar amb els moviments revolucionaris dels seus temps, com consta pels seus deixebles: Simó, el que anomenaven el "zelota" (Lc 6,15; Ac 1,13) i Judes que, pel que sembla, pertanyia als "sicaris", a la facció més violenta dels revolucionaris. Fins i tot s'ha dit que Pere i Andreu estaven vinculats amb aquests moviments subversius. Cf. S. Brandon, *Jesus and the Zelots*, Manchester 1967, que va pretendre defensar que el mateix Jesús va ser un zelota. Precisions sobre aquesta tesi: G. Baumbach, *Zeloten und Sikarier*; ThLZ 90 (1965) 727-740; Id. *Die Zeloten*; BuL 41 (1968) 2-19; M. Smith, *Zelots and Sikarii. Their origins and relations*; HThR 1 (1971) 1-20.
12. Sobre els essenis, cf. l'estudi recent d'H. Stegemann, *Los esenios. Qumrán, Juan Bautista y Jesús*, Madrid 1996.
13. Jesús admet un públicà entre els seus deixebles (Mt 9,9 par) i s'asseu a la taula amb els publicans (Mt 9,10 par), fet que és motiu d'escàndol (Mt 9,11 par) atès que en la cultura d'aquell temps menjar amb algú era el mateix que solidaritzar-s'hi. Cf. J. Jeremias, *Jesus als Weltvollender*, Gütersloh 1939, 74-79; O. Hofius, *Jesus Tischgemeinschaft mit den Sündern*, Stuttgart 1967, 11 ss. Per això Jesús és acusat de ser amic de publicans i pecadors (Mt 11,19), atès que els publicans convivia amb ell (Lc 18,10-13) i no dubta a allotjar-se a casa d'un públicà (Lc 19,2-8) Sobre el menjar com a signe de solidaritat, cf. l'excel·lent estudi de R. Aguirre, *La mesa compartida. Estudios del N. T. desde las ciencias sociales*, Santander 1994, 17-133.
14. Cf. J. R. Donahue, *TaxCollectors and Sinners: An Attempt at Identification: The Catholic*

Biblical Quarterly 33 (1971) 39-61; J. A. Fitzmyer, *El evangelio de Lucas*, vol. II Madrid 1987, 330-331.

15. Excel·lent anàlisi d'aquest assumpte a J. Jeremias, *Jerusalén en tiempos de Jesús*, Madrid 1977, 316 i 322-323.

16. Cf. W. Grundmann, *Los judíos de Palestina entre el levantamiento de los Macabeos y el fin de la guerra judía*, a J. Leipold i W. Grundmann, *El mundo del nuevo testamento*, vol. I Madrid 1973, 203.

17. Cf. J. Jeremias, *Jerusalén en tiempos de Jesús*, 131-133.

18. J. Jeremias, op. cit., 261. Concretant més, fariseus i escribes pertanyien a la *classe dels subalterns*, és a dir, a les classes populars, separades per un "enorme abisme" dels rics. Així ho ha demostrat A. J. Saldarini, *Pharisees, Scribes and Sadducees in Palestinian Society*, Edimburgh 1988, 39-45. Aquest autor segueix en aquest punt la classificació anterior de G. E. Lenski, *Power and Privilege: A Theory of Social Stratification*, New York 1966.

19. K. Marx, *El Capital*, 1. 1, cap. 1, IV, ed. Cartago, Buenos Aires 1973, vol.1, 86-87.

20. Sobre aquest assumpte, és conegut el recent estudi de B. J. Malina, *El Mundo del Nuevo Testamento. Perspectivas desde la antropología cultural*, Estella 1995, especialment el capítol II, 45-83, amb bibliografia a la pàg. 81-83. És important el volum editat per D. D. Gilmore, *Honor and Shame in the Unity of the Mediterranean*. American Anthropological Association, Washington (D.C.) 1987. Hi ha un resum d'aquest plantejament a J. J. Pilch and B. J. Malina, *Biblical Social Values and their Meaning*, Massachusetts 1993, 95-104.

21. La descripció i les característiques d'aquestes dues categories de persones es troben a J. Bowker, *Jesus and the pharisees*, Cambridge 1973, 29-38. Pròpiament, el terme *haber* designava el membre d'una comunitat farisea, però després del període neotestamentari es va aplicar als doctors no ordenats. Cf. J. Jeremias, *Jerusalén en tiempos de Jesús*, 267-268.

22. *Toh.* 7, 4. Citat per E. Shürer, *Historia del pueblo judío en tiempos de Jesús*, vol II, Madrid 1985, 505, que addueix nombrosos exemples en aquest mateix sentit. Op. cit., 503-506.

23. En la teologia de l'Antic Testament, la connexió entre pecat i malaltia és el pressupòsit fonamental dels ritus de purificació. Cf. G. von Rad, *Teología del Antiguo testamento*, vol. I, Salamanca 1972, 346. Informació actualitzada sobre aquest punt, amb bibliografia, a J. Scharbert, *Krankheit II, Altes Testament*, en *Theologische Realenzyklopädie*, vol 19, Berlín 1990, 680-683. En el N. T. la relació entre malaltia i pecat és testimoniada clarament: Jn 5,14; 9,2; 1Co 11,30; cf. Rm 8,20.

24. D'aquí vénen les llistes d'oficis menyspreats (gairebé tots associats als pobres) que, sovint, comportaven la pèrdua dels drets civils i polítics. Ofereix aquestes llistes i les analitza J. Jeremias, *Jerusalén en tiempos de Jesús*, 315-323.

25. Una anàlisi documentadíssima, amb abundant bibliografia, sobre la marginació en què vivien les dones, a J. Jeremias, *Jerusalén en tiempos de Jesús*, 371-383. A tot això cal afegir les dades que aporta E. Schüssler-Fiorenza, *En memoria de ella*, Bilbao 1989. I els estudis que cita H. Küng, *El Cristianismo. Esencia e historia*, Madrid 1997, 815, nota 62.

26. Recordem que sant Ignasi, en els seus *Exercicis*, descriu així el funcionament de la bandera de Satanàs: primer riqueses; d'aquí al "poder" i al "vanitós honor". I d'aquí "a tots els pecats".

27. J. Zmijewski, *Kaucháomai*, a H. Balz, G. Schneider, *Diccionario Exegético del Nuevo Testamento*, vol I, Salamanca 1997, 2283.

28. Es tracta (per citar un passatge fonamental) de l'experiència que analitza i censura, amb tanta duresa, sant Pau en el capítol segon de la carta als romans: quan l'home posa la seva seguretat en el propi comportament "religiós" (en la "lleï": Rm 2,23), es produeix un tipus de persona enormement perillós. Perquè: 1) es considera superior als qui no procedeixen com ell

(Rm 2,17-20), fins al punt d'erigir-se en jutge dels altres (Rm 2,1). 2) Això genera un cor endurit (*skleróteta*) (Rm 2,5). 3) Tot això desemboca en l'autoengany i en la incoherència, ja que creient-se mestre i guia dels altres (Rm 2, 19-20), en realitat es comporta de tal manera (Rm 2,21-23) que al final la gent, "per culpa" del qui actua així, "maleeix el nom de Déu" (Rm 2,24).

QÜESTIONARI PER AL DIÀLEG

0. Abans de contestar les següents preguntes:

- Repassa les dades i números de la introducció, i enumera els que més t'han afectat.
- Estàs d'acord amb l'afirmació que la qüestió més urgent i profunda que se li planteja a l'Església és la qüestió dels pobres?
- Reflexiona sobre el "lloc" que ocupen.
- Com influeixen en la teologia i en la vida de l'Església?
- Són como diu el text "perill" per a l'Església?

1. "Estar o no estar de part dels pobres, no es qüestió de tenir o no tenir aquestes o aquelles idees al cap, sinó de ser o no ser sensibles al sofriment dels dèbils".

— Quins sentiments has tingut en llegir el text? Creus que pensem bé i actuem conforme a allò que pensem?

— Creus que justifiquem les nostres conductes amb frases com "tots som pobres davant de Déu"?

2. Després de llegir com va tractar Jesús als grups que descriu el text i llegir que "la pitjor marginalitat és la indignitat, estar mancat de drets", ja que el problema dels pobres no és exclusivament econòmic:

— Com creus que hem de comprometre'ns els cristians en la lluita per la dignitat?

— Com es situa la institució eclesiàstica davant dels poders polítics i econòmics? Per quins drets lluita?

3. Cedir protagonisme als pobres qüestiona la nostra seguretat, la nostra consciència de superioritat i la nostra mal dissimulada posició davant la marginalitat i la feblesa.

— Estàs d'acord amb aquesta formulació?

— Quins sentiments et produeix el quadern a mesura que el vas llegint? Ho assumeixes o protestes?

— Podem caminar junts amb els pobres? Què hem de canviar?